

कक्षा 10 संस्कृत कथा पूर्ति अभ्यास प्रश्न (Set 1) with English Summary

Class 10 Sanskrit Katha Purti Practice Exercises - Set 1 (With Answers) कक्षा 10 संस्कृत कथा पूर्ति अभ्यास प्रश्न - सेट 1 (उत्तर सहित)

सीबीएसई कक्षा 10 संस्कृत बोर्ड परीक्षा में कथा पूर्ति (Story Completion) का प्रश्न सबसे आसान और पूरे अंक दिलाने वाला भाग होता है। इस प्रश्न में आपको एक अनकही कहानी (Unseen Story) दी जाती है। यह कहानी आमतौर पर पञ्चतन्त्र या हितोपदेश से की प्रसिद्ध कथाओं पर आधारित होती है। इसमें 10 रिक्त स्थान होते हैं। आपको नीचे दी गई मञ्जूषा (Help Box) के शब्दों की सहायता से उन रिक्त स्थानों को भरना होता है। यह प्रश्न पूरे 5 अंकों का होता है।

छात्रों के बेहतरीन अभ्यास के लिए, हमने यहाँ सेट 1 तैयार किया है। इसमें बोर्ड परीक्षा के स्तर की 3 महत्वपूर्ण कहानियाँ, उनके कठिन शब्दों के अर्थ, हल की गई उत्तरमाला और अंग्रेजी सारांश दिए गए हैं।

Mastering **Katha Purti (संस्कृत कथा पूर्ति:)** or Story Completion is one of the easiest ways to score a perfect 5/5 in your CBSE Class 10 Sanskrit board exam. In this creative writing section, you are required to fill in 10 blanks in an unseen passage using the words provided in a **मञ्जूषा (Help Box)**.

To help you secure full marks, we have compiled **Set 1** of our Sanskrit Story Completion series. This set contains three highly important, board-level stories with their word meanings, solved answer keys, and brief English summaries.

कथा पूर्ति में 5 में से 5 अंक पाने के टिप्स

1. **पूरी कहानी को पहले पढ़ें:** रिक्त स्थानों को तुरंत भरने की गलती न करें। पहले पूरी कहानी को एक बार आदि से अंत तक पढ़ें ताकि कहानी का मूल भाव समझ आ सके।
2. **मञ्जूषा के शब्दों का अर्थ समझें:** हेल्प बॉक्स में दिए गए शब्दों का हिंदी या अंग्रेजी अर्थ अपने मन में निकाल लें।

3. **व्याकरण का ध्यान रखें:** रिक्त स्थान भरते समय देखें कि शब्द वाक्य के कर्ता, क्रिया या लिंग के साथ सही बैठ रहा है या नहीं।

Quick Tips to Score Full Marks in Katha Purti

1. **Read the whole story first:** Do not fill blanks immediately. Read the complete paragraph once to understand the plot.
2. **Translate the Help Box:** Note down the Hindi or English meanings of the words in the Manjusha.
3. **Check Subject-Verb Agreement:** Ensure the blank fits grammatically with the surrounding words (e.g., singular nouns take singular verbs).

Practice 1: चतुरः काकः (The Clever Crow)

मञ्जूषा (Options) & Meanings

संस्कृत पदम्	हिन्दी अर्थ	English Meaning
एकदा	एक बार	Once upon a time
पिपासया	प्यास से	Due to thirst
इतस्ततः	यहाँ-वहाँ	Here and there
घटम्	घड़े को	To the pot
अल्पम्	थोड़ा / कम	Very less
पाषाणस्य	पत्थर के	Of stone
उपरि	ऊपर	On top / Up
पिबति	पीता है	Drinks
सफलः	कामयाब / सफल	Successful
सन्तोषेण	संतोष के साथ	Happily

अभ्यासः (Exercise Passage)

(१) एकः काकः आसीत्। ग्रीष्मकाले सः (२)
व्याकुलः अभवत्। जलं पातुं सः (३) अभ्रमत्, किन्तु कुत्रापि जलं न
प्राप्नोत्। अन्ते सः वने एकं (४) अपश्यत्। घटस्य समीपं गत्वा सः अतीव
खिन्नः अभवत्, यतोहि घटे जलम् (५) आसीत्। अतः काकः जलं पातुं
असमर्थः अभवत्।

सः जलं प्राप्तुम् एकम् उपायं अचिन्तयत्। सः (६) खण्डानि आनीय घटे
अक्षिपत्। तेन कारणेन घटस्य जलम् (७) आगच्छत्। चतुरः काकः
आनन्देन जलं (८)। एवं सः स्वकीयेन परिश्रमेण बुद्धिचातुर्येण च (९)
..... अभवत्। अतः सत्यमेव उक्तम् - "उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न
मनोरथैः।" अन्ते सः (१०) आकाशे अडयत्।

□ English Summary

On a hot summer day, a thirsty crow flies around in search of water but finds very little at the bottom of a deep pot. Being highly intelligent, he comes up with a clever plan. He drops small stones into the pot one by one, which gradually raises the water level to the top. The crow happily drinks the water, quenches his thirst, and flies away satisfied.

- **Moral:** Hard work and wisdom always bring success.

✓ Answer Key (उत्तरमाला)

1. एकदा | 2. पिपासया | 3. इतस्ततः | 4. घटम् | 5. अल्पम् | 6. पाषाणस्य | 7. उपरि | 8. पिबति | 9. सफलः | 10. सन्तोषेण

Practice 2: सिंह-मूषक कथा (The Lion and the Mouse)

मञ्जूषा (Options) & Meanings

संस्कृत पदम्	हिन्दी अर्थ	English Meaning
एकस्मिन्	एक	In a / In one
क्रुद्धः	क्रोधित / गुस्सा	Angry
करुणया	दयापूर्वक	Mercifully / Pity
सिंहः	शेर	Lion

गर्जति	गरजता है	Roars
परिश्रमी	मेहनती	Hardworking / Active
तीक्ष्णदन्तैः	तेज़ दाँतों से	With sharp teeth
जालम्	जाल को	The net
अकर्तयत्	काट दिया	Cut
मुक्तः	आज़ाद / मुक्त	Free

अभ्यासः (Exercise Passage)

(१) वने एकः बलवान् सिंहः वसति स्म। एकदा सः एकस्य वृक्षस्य अधः सुखेन सुप्तः आसीत्। तस्मिन् एव समये तत्र एकः चंचलः मूषकः आगच्छत्। सः सिंहस्य शरीरे इतस्ततः अकूर्दत्। तेन सिंहस्य निद्रा भग्ना अभवत्। सिंहः अतीव (२) अभवत्। सः मूषकं हन्तुं स्वहस्तेन अगृह्णात्। मूषकः भीतः भूत्वा अवदत्- "भो वनराज! (३) मां त्यजतु। काले सम्प्राप्ते पर अहम् अपि तव सहायतां करिष्यामि।" सिंहः हसित्वा तं मुञ्चति स्म।

अन्तराले एकदा सः (४) व्याधस्य पाशे बद्धः अभवत्। बन्धनं दृष्ट्वा सिंहः उच्चैः (५) स्म। तस्य गर्जनं श्रुत्वा सः (६) मूषकः तत्र शीघ्रं आगच्छत्। मूषकः स्वकीयैः (७) घट कूट चूर्णं कृत्वा तत् (८) अकृन्तत् अर्थात् (९)। एवं बन्धनात् (१०) भूत्वा सिंहः मूषकाय धन्यवादं अयच्छत्।

□ English Summary

A tiny mouse accidentally awakens a sleeping lion, who gets angry and catches him. The mouse begs for mercy, promising to help the lion in return one day. Amused, the lion lets him go. Later, when the lion gets securely trapped in a hunter's net, the grateful mouse arrives and chews through the thick ropes with his sharp teeth, setting the lion completely free.

- **Moral:** Even the smallest friends can prove to be of great help in times of trouble.

✓ Answer Key (उत्तरमाला)

1. एकस्मिन् | 2. क्रुद्धः | 3. करुणया | 4. सिंहः | 5. गर्जति | 6. परिश्रमी | 7. तीक्ष्णदन्तैः | 8. जालम्
| 9. अकर्तयत् | 10. मुक्तः

Practice 3: वानर-मकर कथा (The Monkey and the Crocodile)

मञ्जूषा (Options) & Meanings

संस्कृत पदम् हिन्दी अर्थ English Meaning

नद्याः	नदी के	Of the river
उपरि	ऊपर	On top
मित्रता	दोस्ती	Friendship
मधुराणि	मीठे	Sweet
प्रतिदिनम्	हर रोज	Every day
भार्या	पत्नी	Wife
हृदयम्	दिल	Heart
जले	पानी में	In the water
चतुरः	चालाक	Clever
विश्वासघाती	धोखेबाज	Traitor

अभ्यासः (Exercise Passage)

एकस्याः (१) तीरे एकः जम्बूवृक्षः आसीत्। तस्य वृक्षस्य (२)
..... 'रक्तमुखः' नाम एकः वानरः वसति स्म। सः नद्याः जले स्थितेन
'करालमुखः' नामकेन मकरेण सह (३) अकरोत्। वानरः मकराय (४)
..... जम्बूफलानि यच्छति स्म। मकरः तानि फलानि स्वयं खादति स्म,
स्वपत्न्यै अपि आनयति स्म। एवं तौ (५) मिलित्वा सुखेन समयं यापयतः
स्म।

एकदा मकरस्य (६) तानि मधुराणि फलानि खादित्वा अचिन्तयत्- "यः
वानरः प्रतिदिनं एतादृशानि मधुराणि फलानि खादति, तस्य (७) कीदृशं

मधुरं भविष्यति!" सा मकरम् अवदत्- "यदि त्वं मां जीवन्तीं द्रष्टुम् इच्छसि, तर्हि तस्य वानरस्य हृदयं मह्यं आनय।"

मकरः दुःखी अभवत्, किन्तु सः वानरं प्रति गत्वा अवदत्- "मित्र! अद्य मम पत्नी त्वाम् भोजनार्थं गृहे आह्वयति।" वानरः मकरस्य पृष्ठे उपविश्य चलितवान्। नद्याः (८)
..... गत्वा मकरः वानराय सत्यं कथितवान् यद् मम पत्नी तव हृदयं खादितुम् इच्छति।

वानरः अतीव (९) आसीत्। सः शीघ्रं अवदत्- "भो मित्र! मम हृदयं तु वृक्षस्य कोठरे एव सुरक्षितं स्थापितम् अस्ति। अतः शीघ्रं मां तत्र नय।" मूर्खः मकरः वानरं पुनः वृक्षतटं प्रति आनयत्। तटं प्राप्य वानरः झटिति कूर्दित्वा वृक्षस्य उपरि आरुह्य अवदत्- "रे (१०)
..... मकर! गच्छ, हृदयम् अपि कदापि शरीरात् बहिः भवति वा? अद्य प्रभूति मम तव च मित्रता समाप्ता।"

□ English Summary

A monkey and a crocodile share a deep friendship, with the monkey sharing sweet jamun fruits with him daily. The crocodile's greedy wife eats the fruits and demands the monkey's heart, believing it must taste incredibly sweet. Caught in a dilemma, the crocodile tricks the monkey onto his back under the pretext of a dinner invitation. Mid-stream, he reveals the truth. The clever monkey saves himself by claiming he left his heart safely behind on the tree. The foolish crocodile swims back, allowing the monkey to leap to safety and permanently end the friendship.

- **Moral:** Presence of mind and quick wit can rescue you from the most treacherous situations.

✓ Answer Key (उत्तरमाला)

1. नद्याः | 2. उपरि | 3. मित्रता | 4. मधुराणि | 5. प्रतिदिनम् | 6. भार्या | 7. हृदयम् | 8. जले | 9. चतुरः | 10. विश्वासघाती

CBSE की विभिन्न कक्षाओं की संस्कृत पाठ्य-सामग्री के लिए हमारी वेबसाइट sanskritsolutions.com पर जाएँ।